

Blago srce.

Povest. V spomin † ravnatelju Jožefu Hubadu. — Spisal *Juraj Pangrac*

(Dalje.)

VII. „On je naš bližnji!“

ot strela z jasnega neba je zadel Koprivarjev odgovor Savinškove. Takšnega pač niso pričakovali! A dasi so rekli, da on ni vreden milosti, da ga bo treba izročiti sodišču, vendar tega niso storili. Edino k jerobu je šla mati in mu vse razložila. Zakaj on je bil velik do-brotnik Savinškove hiše in je moral vse vedeti. Tudi je posodil 25 gld., ki jih je bila mati koj drugi dan po sinovem prihodu poslala vdrugič gospodinji v mesto.

Ka je zvedel jerob o tej nečedni zadevi, je pritrdil materi prijazno, kakor ni bila vselej njegova navada: „Gotovo, očetu bo treba pisati, da povrne za sina.“

„Samo očetu je treba pisati, družega nič,“ je zatrdil, vzel pero v roke in napisal pismo Koprivarjemu očetu, čisto mirno in brez ostrin, da se je mati čudila. Zakaj poznala je jeroba in vedela, kako rohni včasih za vsako besedo, in če le kaj navskriž pride, gre takoj k sodišču iskat pravice in zadoščenja, dasi je sicer dobrega srca.

„O — o! Se bo že zvedelo in spoznalo, kdo je pravi krivec!“ je izustil mož, ko je prečital pismo in poškilil na mater.

Mati si je mislila: „Kaj se naj zve, saj že vemo!“ A rekla ni nič — in se poslovila. A ko je že zaprla duri za seboj, se je udaril jerob po čelu, se škodoželjno zagrohotal, potem pa zacmakal z jezikom in izpregovoril skozi zobe rezko: „Ti si dvignil na pošti denar. — piše Koprivar tako odločno! O — o! Če pa tukaj ni kriv Janko Savinšek, ta oboževani svetnik, za katerega po neumnosti mečem denar proč, pa nočem nič! Ha, doma naj ostane, doma! Čemu sili k belemu kruhu? . . . In če je kriv, potem naj sam gleda: jaz se ga na vsak način odkrižam, na lep način se iznebim nepotrebne davka. Otrok res nimam, in zmanjkalo mi ne bo nikdar, a zametovati denar pa vendar ni pametno. Čudim se, da sem se dal ujeti sladkim besedam gospoda učitelja, da že pet let plačujem za tega potepina.“

Drugi dan je Janko iznova prečital Koprivarjev odgovor. Ni mu šlo v glavo in ne, da bi bilo res tako zapisano: . . . „Kaj hočeš od mene? Ko sem šel k šolskemu slugi po nakaznico, si me čakal pred vratmi, potem pa si na pošti dvignil denar . . .“ A če je Janko pismo še tolikokrat prebral, družega ni mogel izvedeti, kakor kar je bilo napisano. In kar je bilo napisano, je bilo tako grozno za Janka, da si je vlival vodo na vrat in si tako miril in hladil razburjene živce . . .

Vrgel je nato pismo od sebe, pa zbežal na polje k materi in Metki. Šele čez nekaj dni je zopet vzel odgovor v roke in jel mirno razmišljevati. In ko je tako razmišljeval, se mu je jelo jasiti . . .

Koprivar je moral skleniti: Tajil bom na vse pretege, tajil za žive in mrtve . . . Kaj drugega si ni mogel izmisliti v svoj zagovor kakor to: — zvrniti vso krivdo na Janka. Ko bi rekel: temu sem dal nakaznico — in bi moral tistega imenovati in ga poklicati, da bi pričal zanj; a „tisti“ bi proti njemu govoril. „Izgubil sem jo, ukradena mi je bila!“ Tudi ta izgovor ne bi veljal. Vprašali bi ga: „Kje, kdaj?“ O, tatu se ne verjame! — — — Tedaj ni mogel drugače, kakor da je zaklical: „Kaj hočeš od mene? — Kar je bilo tvojega, sem ti dal: Pred vratmi si me čakal in potem dvignil na pošti denar sam . . .

Tako! Najprej ga je okradel, a ko je zadeva prišla na dan, vpije: „To ni istina! Sam je dvignil denar, sam se je okradel!“

Tako znajo govoriti hudobni ljudje, in obsojen bo nedolžni. In tako bo vtisnjen na Jankovo čelo pečat hlimbe in hinavstva . . . Tako poženejo iz ene korenine druge; eno zlo se razraste in rodi drugo; in to gre dalje, da je naposled iz enega greha cela veriga samih zlih dejanj, ki se vežejo kot členi verige . . . Greh je kakor kvas, ki vzhaja in se naglo množi; je kakor veter, ki piha daleč naokoli; kakor kuga, ki se razširja kot smrad in vse okuži . . .

Zdaj je vedel Janko, kaj pomeni Koprivarjev odgovor. In naenkrat mu pride na misel: „Na katero stran se bodo obrnili ljudje? Ali je nemogoče, da pade senca nanj? Ako je on prepričan, kdo je krivec, ni zapisano, da morajo tudi drugi tako soditi! Zakaj bi se ne verjelo, da mu je izročil v resnici Koprivar nakaznico pred vratmi, da je vzdignil torej Janko sam denar? Kdo more jamčiti, da ne obsodijo njega, Janka?“ . . .

Take misli so mu rojile po glavi. Prestrašil se jih je, ko je spoznal njih pomen. „Ne, to so prečrne misli, kaj takega ni mogoče, odločno ni mogoče!“ izusti in spravi Koprivarjev odgovor v žep. O, ko bi bil vedel revež, da že jerob misli tako, da ga že jerob obsoja! . . .

„Ne, to so prečrne misli!“ je rekel Janko. „Kaj takega sploh ni mogoče! Ha, preveč sem še pod utisom prvega razočaranja. Kaj takega sploh ni mogoče!“

In če to ni mogoče, kaj pa je mogoče, kaj pa se mora zdaj zgoditi?

Janko se zamisli v nesrečnega tovariša položaj. Vidi ga na krivi poti, s ktere ne more odstopiti, zakaj sram ga je, nasledkov se boji. O, ni čuda! Nasledki so hudi: kakor hitro se izve, kar je storil, ga brezdvomno zapode iz šole, ovadijo sodišču, kjer ga obsodijo in zapro kot hudodelca . . . V obeh slučajih je njegova bodočnost strta, uničena za vselej. Njegova usoda zapečatenjena s sramoto za celo življenje . . . O, zato taji Koprivar, kdove, če ne iz obupa, iz črnega obupa. Zato se je zatekel k zadnjemu sredstvu, k laži, da bi se navidezno, lepo izkopal iz težkega položaja, kamor je tako lahkomišelnost zagazil! . . . In ko je gledal Janko v duhu nesrečnega tovariša obupani obraz in videl, kaj ga čaka, kaj ima priti nadenj, ga obide žalost, velika žalost, da vzklikne, usmiljeno in pomiljevalno: „O nesrečni moj tovariš!“

Ko je minilo nekaj dni, in so bili vsi trije zbrani v sobi, mati, Metka in Janko, je stopil k materi, ji pogledal žalostno v oči in ji rekel: „Ljuba mama, moj tovariš je bolan, hudo bolan; zakrknil je srce in se ne bo vdal izlepa; on obupava, drugače ne more biti.“

„Torej kaj storiti?“ reče mati vprašajoče.

„Kaj storiti? — Veliko krivico nam je res storil,“ je nadaljeval žalostno Janko. „Če bi gledali le na svojo čast, bi ga morali izročiti sodišču. A on je naš bližnji, tega ne smemo storiti!“

„On je naš bližnji, tega ne smemo storiti,“ sta pritrdili tiho mati in Metka. Janko pa je nadaljeval: „Krava se brani z rogovi, konj s kopiti, on — Juraj Koprivar — pa . . . z ležjo. A laž ne more pomagati; resnica pride na dan prej ali slej. In potem, kaj potem? Ne, sodišču ga ne smemo izročiti, tega ne. Kaznovali bi ga po postavi, zapodili iz šole, in — vrata med ničvredneže bi mu bila odprta nastežaj. Ako on ni moder, biti moramo mi: za ceno 25 glđ. ga ne smemo pahniti v nesrečo, v brezdno, iz katerega skoro ni izhoda, ni rešitve.“

„Oh, s sodiščem ga ne smemo strašiti, lahko obupa popolnoma!“ pripomni Metka.

„V nesrečo ga ne smemo pahniti, on je naš bližnji,“ reče mati. „A kaj storiti?“

„Kaj storiti?“ ponovi Janko in obmolkne.

Molčali so vsi. Potem pa reče Metka: „Janko, ali mu hočeš mar vse odpustiti?“ Janko pogleda materi v oči; in ko vidi, da je tudi tam tako zapisano, odgovori brez ovinkov! „Hočem, on je naš bližnji!“ . . .

VIII. „Ti, ti si kriv!“

Tedaj pa prirohni ves razburjen in razpaljen od jeze jerob v kočo. Vrat ni odpiral, kar butnil je vanje, in odprlo se mu je, vstopil je, držeč v roki odgovor, ki ga je dobil na pismo od Koprivarjevega očeta, in venomer je kričal besno, že skoro hripavo: „To je za dobroto, to je za dobroto!“

„Moj Bog, kaj pa je!“ je zavpila mati in sklenila roke. Tudi Janko in Metka sta preplašeno gledala v srdito obličje dobrotnika, ki je s strelco v očeh in z jezo v srcu še vedno kričal: „To je za dobroto, to je za dobroto!“ Potem pa je zmečkal pismo in ga vrgel na tla in pohodil ter kričal: „Meni gre ta potepin omladni tako pisati, meni občinskemu svetovalcu, cestnemu odborniku, hû-û! Da bi se mu prej roka posušila, preden je zastavil pero. — Krvavemu sodišču izročim to golazen; premalo bi bilo, da bi ga zbičali in mu kožo odrli na meh ali ga pa obesili! Tako gre pisati meni to smelo revše!“ . . .

V koči so se izpogledavali debelo. Vedeli niso, zakaj se pravzaprav gre; o tem pač niso ugibali, da mora biti krivo silne jeze pismo, ki ga je bil vrgel jerob na tla. Tudi slutili so, da utegne biti to pismo v zvezi s Koprivarjem.

Zdajci zapazi Janko na poteptanem pismu na tleh ime Koprivar. Dvomil ni več. „Koprivarjevo pismo,“ zavpije in pobere zmečkano pismo.

„Ga smem prečitati?“ vpraša razburjenega jeroba.

„Ha, le preberi ga, le preberite ga, a jaz ga ne smem slišati več; je preveč pelina zame v njem!“ odgovori jerob in odide. Prej pa še naroči, naj pride drugo jutro k njemu! „To je za dobroto, to je za dobroto!“ je iznova zarenčal in zarohnel, ko je odhajal. In še potem, ko je že izginil za robom, se je še slišal njegov hreščéči glas: „To je za dobroto, to je za dobroto!“ . . .

Vsi tuje so napeto pričakovali, kaj govori pismo. Pismo je slovelo tako:

„Na Luži, dne“

Spoštovani gospod jerob!

Lepo je, da skrbite za svojega varovanca in pomagata ubogi, zapuščeni vdovi. Dobro delo usmiljenja je to, in Bog Vam bo enkrat plačnik.

To Vaše delo usmiljenja pa neha biti dobro, kadar se spravite nad koga, da bi Vam povrnil stroške, ki ste jih imeli, ko ste izkazovali dela usmiljenja svojemu bližnjemu.

V svojem pismu pravite, da je moj sin podpisal tisto nakaznico in potem vsprejel dénar na pošti. To je laž spoštovani gospod jerob! Res je, da je Vaš varovanec prosil mojega sina, da naj gre po nakaznico k šolskemu slugi; a to ni nič navadnega za tistega, ki pozna dijaške razmere. Moj sin je res šel po nakaznico, ker ni imel tedaj Vaš varovanec niti krajcarja, da bi jo mogel dvigniti pri šolskem slugi; a takoj zunaj pred durmi je izročil moj sin nakaznico Vašemu varovancu. In potem je nakaznico Vaš varovanec sam podpisal in tudi sam na pošti vsprejel denar.

Laž je torej, da bi bil moj sin podpisal Vašega varovanca na nakaznici; laž, da bi bil moj sin vzdignil nato denar na pošti in si ga tako na nepošten način prisvojil. Denarja, ki ga zahtevate od mene, ne plačam nikdar! Moj sin je nedolžen!

Spoštovani gospod! Gre se za mojo in mojega sina čast in poštenje. Obdolžili ste naravnost mojega sina goljufije; s tem ste provzročili meni in mojemu sinu veliko krivico; te obdolžitve jaz ne smem molče prezreti, ako mi je mar čast in dobro ime moje hiše. Izjavljam torej: „Ako tekom osmih dni ne prekličete, da bi bil moj sin podpisal nakaznico Vašega varovanca, vzdignil nato denar na pošti in si ga tako na sleparski način prilastil, sem primoran proti Vam sodnijsko postopati.“

Lepe limanice ste mi nastavili, cenjeni gospod. A vedite, jaz nisem neumni kalin, da bi sfrčal v Vaše skrbno nastavljen mreže. Za enkrat že ne bo nič; boste morali že še poseči v svoj žep, ako se bo Vašemu srcu zahotelo deliti dobra dela usmiljenja . . .

Pozdravljeni!

Posestnik Jurij Koprivar, oče.“

Ko je bil Janko prečital list, je nastal v sobi molk kakor po gromu. Uboga družina je prestrašeno in zbegano štrlela predse, brez besede, kakor da se ne upa vprašati, ne upa pogledati, kam je treščilo, iz strahu, da bi ne zagledala goreti lastnega doma . . .

Za nekaj časa vstane mati in reče: „O, to je izprijen fant!“ Janko pa je stal bled kot zid sredi sobe; pogledaval mater, a ni zinil besede. Metka pa je jokala in ihtela: „Moj Bog, da je tako, da mora biti tako!“ . . . Pajek pa, ki je spletel medtem pajčevino v hišnem voglu, je povijal ubogo muho, ki je neprevidno zletela v njegovo mrežo . . .

* * *

Drugo jutro se je odpravil Janko k jerobu, kakor mu je bil ukazal. Toda je slabo opravil. Brez odzdrava je zarenčal jerob nad njim: „Koprivar piše, da ni vzel denarja, da je nedolžen; kaj praviš ti na to?“

„Samo pove naj, kdo je vzel denar, če ne on, in vse bo poravnano; samo osebo naj pove, ki ji je izročil nakaznico, in nobene zle sumnje ne bo nanj, in verjeli mu bomo, da je nedolžen.“

„Ha, slabo se zagovarjaš! Saj je vendar pisal: „Tebi sem izročil nakaznico in ti — Janko Savinšek — si potem dvignil denar na pošti!“

Janko je mislil, da se mu vendar ni treba zagovarjati pred jerobom, da verjame njemu tudi jerob samo na besedo. Niti na misel mu ni prišlo, da utegne njegov dobrotnik, ki je kazal dotlej vedno le dobro srce, položiti Koprivarjev odgovor na tehtnico in pretehtavati, v kateri skodelici je laž, v kateri pa resnica. Zato odgovori na jerobovo vprašanje: „Samo pove naj, kdo je vzel denar, če ne on, in vse bo poravnano.“ Izključil je torej iz svojega zagovora samega sebe; a zdaj je uvidel, da res ni modro odgovoril, da se mora tudi on sam — zagovarjati . . .

„Ne!“ si odgovori Janko. „Jerob je le natančen in previden mož! Poznam ga — zato hoče doma vse pretehtati, da more potem tam, kamor ga bodo klicali, kar z eno besedo, z enim mahljajem pobiti tovariševe zvijače.“

„Pisal je,“ reče iznova jerob, „da je tebi izročil nakaznico.“

„Sam ve, da je to grda laž. Bodite brez skrbi, jaz se nisem ne za las pregrešil; niti vedel nisem, da je denar prišel.“

„Kaj, da nisi vedel? To bi moral vedeti! Veš, da si ga dobil vselej o pravem času, še teden dni prej, kakor treba. Jaz sem natančen v plačilih; tudi zdaj bi ne bilo treba dvomiti o tem.“

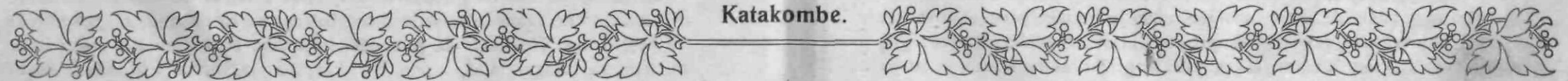
„Resnično, čudil sem se, da ni bilo denarja, in vedel nisem, kaj naj to pomeni. O vaši darežljivi roki in dobrem srcu nisem nikdar dvomil; preveč ste mi že izkazali dobrot.“

Res je, še psu ostane dlaka, če ga pogladiš po grebenastem hrbtišču; kaj še človeku, ki tišči roke skrite, kakor da bi jih ne imel, kadar je sam. Kadar ga pa gledajo ljudje, kaže obe roki odprti in usmiljeni, samo da ga hvalijo in se obeša njegova slava na veliki zvon. Tak je bil ta jerob. Častihlepen do skrajnosti, dober in usmiljen, kadar so ga videli ljudje in mu kadili; a trd in umazan na samem. Kaj čuda tedaj, da so bile prostodušne in odkritosrčne Jankove besede dišeč balzam za častihlepno njegovo srce!

„No, no! No, no!“ se je smehljajal. „Imam, zato dam. Ko bi ne imel, bi tega ne mogel. Veš, nisem tak kot drugi, ki tudi kaj imajo; da bi

Katakombe.

sedel na denarju in ga tiščal, ne; jaz rad dam, ti rečem, da rad. Bog blagoslavlja moje premoženje, jaz živim, pa hočem, da tudi drugi žive. O, fant, nisi ti sam, ki ga podpiram!“ ... In našteval je, komu je vse dobro storil.

Ni se zdelo posebno modro Janku, da se jerob sam hvali. A čutil ni, kar pravi pregovor, da lastna hvala smrdi. Previsoko je cenil dobrotljivo roko, ki ga je že pet let podpirala.

„No, no! No, no!“ je spet hitel jerob iznova, smehljaje se, kakor vselej, kadar mu je kdo pravil, da je dober, plemenit; da deli dobrote...

Zdaj ni več jerob omenjal Koprivarja; zato je lahko menil Janko, da sta o tej reči zgovorjena. Pa je rekel, ker je vedel, da je jerob natančen: „Neko posebno prošnjo imam še do vas, moj veliki dobrotnik.“

„No, no, le kar povej! Nič se ne boj, nikar naj te ne bo sram. Poznam, kje je revščina.“

„Posebno prošnjo imam do vas: Oh, imejte usmiljenje in odpustite Koprivarju! On sicer vztraja v svoji hudobiji in tají, ker se bojí nasledkov: kazni in sramote; a žal, zelo žal mu je gotovo, da je tako daleč zabredel.“

Jerob pa se tedaj naenkrat izpremeni. Čelo se mu stemni, obrvi se mu namršijo in usta se mu zazibljejo ter zožijo. Nekolikrat zacmaka z jezikom, pogleda temno po sobi, nato pa zavpije s srditim glasom: „Kaj, za tega hudobneža prosiš?“

Janku se je zdelo, da je z jasnega treščilo.

„Prosim vas, odpustite mu; toliko ste mi že dobrega storili, ne odrecite mi še tega. Izgubljen je, ako ga tožite.“

„Ha, krvavemu sodišču izročim to golazen. Čimprej se ničvrednežu zavije vrat, tembolje. Meni gre kaj takega pisati?“ ...

„Pomislite! Za 25 gld. ga vreči v ječo, mu zapreti za vselej šolo in ga takorekoč prisiliti, da pade med poulično drhal, to vendar ne gre. Bodočnost njegova je uničena, ako ne odnehate.“

„Bodočnost njegova je med tatovi in razbojniki! Poznam take ptiče? A če se te golazni prej odkrižamo, tembolje za človeštvo. Bogu krade ta sodrga čas, ljudem pa premoženje in dober tek. Dobro bo zanj, in dobro delo storimo, ako preskrbimo, da ga uklenejo in vtaknejo v ječo. Naj poskusi že mlad nasledke svoje obrti. Zgodaj je pričel, naj tudi zgodaj trpi. Tukaj ni na mestu usmiljenje; capin ni vreden usmiljenja, nobenega sočutstva. Meni, ki me vpraša za svet župan, okrajni glavar ... meni, občinskemu svetovalcu, cestnemu odborniku gre napisati ta rokovnjač tako pismo!“ ...

„Predobri moj dobrotnik! Pomislite: ko bi vam prodali za borih 25 gld. vse premoženje, bi vam gotovo bilo hudo, a s Koprivarjem se zgodi veliko hujše, ako ga izročite sodišču: on bo počrnjen, da se ga bo vse izogibalo; on izgubi vse, vse“ ...

„Nič ne de! Za take ljudi tako ni prostora med pošteno družbo“ ...

Jerobu se je zdelo že skoro sumljivo, zakaj Janko tako prosi za tovariša. „Sam nima čiste vesti?“ vzklikne samprisebi. In skoro je bil uverjen: „Ta je vsaj zraven, če sam ni vsega zakrivil. Koprivar stori hudo — Janko

kliče: Ni res mogoče! Oni zvrne krivdo nanj, ta ga zagovarja; zlobnež razžali mene, varuha in mi grozi s tožbo — a ta prosi zanj. O, tu ni vse v redu!“ . . .

Tako jame rojiti Jerobu po glavi. Zapiči tedaj v Janka svoj ostri pogled in reče: „Mislim, da bi se Koprivar ne upal tako pisati, ko bi ne bilo vzroka. Fant, pa nisi ti kaj kriv te goljufije? A?“

Janko se stresne. Vstane s stola in vikne: „Moj Bog, kako sodite o meni? . . . To je vendar prekruto!“ . . .

„Če Koprivar ni kriv, je kdo drugi. Eden je vzdignil denar, to dokazuje pošta. A oni pravi, da je tebi dal. Kje imaš, grdun hinavski, denar?“ . . .

Bled kot mrlič se zravnava Janko pred Jerobom in izpregovori: „Tudi vi, ki ste moj veliki dobrotnik, ne smete tako govoriti!“ . . .

„Ha-ha!“ se zakrohoče užaljeni Jerob. „Ciganska sodruga! Taki-le mi bodo ukazovali, kaj smem in kaj ne smem! Kako naj zastavim besedo, da ne bo užaljeno njih samoljubje? Berač, razkrinkan si! Gada sem redil na prsih in ga doжил s svojo krvjo! Čemu prosiš in vpiješ: Ne tožiti! — Zato, ker se bojiš za lastno kožo! Oho, poznamo se! . . . Ne tožiti, vpiješ, — kákor da bi bilo greh streti gada na cesti! Hinavec! Ti, ti si kriv! Zapravil si denar in zdaj zvrtaš krivdo na tovariša! Sramota! Še danes grem k sodišču!“ . . .

Janko ni vedel, kdaj je prišel iz Jerobove hiše.

(Dalje.)

V katakombe.

(Slika iz davnine.)

Večer pada na večni Rim. Temni oblaki se zbirajo nad mestom ko bi hoteli oviti v svoj plašč šumne ulice in svetle palače. Le redka zvezda se kaže med oblaki: sramuje se morda svoje skromnosti, ko vidi pod seboj celo morje lučic; sramuje se, ker nje, hčere večnega Solнца, ne bo morda niti pogledal zemljan, zatopljen v svoj pozemeljski blesk . . .

Po ulicah vse šumi. Denarni meščani se vozijo v bogatih kočijah ali pa hodijo peš po gladkem tlaku. Pred njimi in za njimi hodijo sluge z velikimi bakljami, da se njihova gospôda ne izpotakne v kaki temni ulici. Iz hiš se razlega vrišč, in okna žare v lučih. Nekatera so posebno velika in svetla. V hiše z velikimi in svetlimi okni drvijó ljudje kot valovi reke proti silnemu morju. Vse hiti naprej kot besno. Vmes se razlegajo hripavi glasovi pijanih tolpa . . . Množice rimskih prebivalcev, site lenarjenja in postovanja čez dan, gredo v svoje templje častiti bogove. Od tam pa naprej, v amfiteater, kjer jih čaka nasladna zabava. Nalovili so zopet nekaj ljudi, ki niso hoteli častiti njihovih bogov in uganjati z njimi v templju vsakovrstnih